

Світ не створений

Про книгу

У романі, ніби в колючий дріт, з'єднано кілька історій. Він виводить з темного лабіринту, породженого питанням: «Усе — навіщо?» Серед розкиданих у часі ліній — і мистецький проект, який змушує здійснити одіссею від ромських таборів до чорнобильської зони й глибин пам'яті, образи та прощення. Тут і з'ява в Карпатах дивного світла, через яке скисає все молоко й наростає відчуття апокаліпсису. Тут і розмова з Махном про недостиглі волоські горіхи, а також її продовження біля руїн промзони в Лисичанську. Так само це історія кохання, що розпросторюється на Париж і Східну Європу — від революційного Києва до степів, наповнених вогнем, волею і смертю. Дехто з героїв добирається майже до кінця, доки через дріт не проходить струм і не відкидає у первісний хаос. Однак є й ті, хто знаходять своє осяяння, з якого постає новий світ. Читач може опинитися разом з першими чи другими.

СВІТ

МИРОСЛАВ
ЛАЮК

НЕ

СТВО —

РЕЖИМ

ВИДАВНИЦТВО
СТАРОГО ЛЕВА

Світ не створений ніким.

Геракліт

ПРОЛОГ

Чоловік прокинувся від її голосного дихання: створена вчора увечері, вона додивлялася перший у житті сон. Зіпріле повітря пахнуло бронхами, ставало тремкими краплями на розпеченому тілі. Червону землю трусило від нового творення, склалися ландшафти — усе починалося. Названий чоловіком не будив життя, назване жінкою, — хай додивиться історію до кінця і пізнає історії красу, хай їй буде лю... Він назве це словом любов: вибирати найбільш розквітлі півонії й казати найтендітніші слова, ставати попереду, коли прибігають вовки, тертися носом об ніс, опівночі торкатися до її долоні й відчувати стискання пальців.

Чоловік подався углиб лісу — а раптом розшукає якогось звіра, якесь дерево чи птаха. А може, натрапить на сліпучу жилу руди на розломах скель, нову субстанцію, не знану досі, не названу. Батько доручив йому це: нагороджувати побачене словами. Під модриною сутулився окатий злеток — як нерозкритий тюльпан і водночас як шмат обгорілого поліна. Чоловік торкнув його: «Ти ж ще не маєш назви? То будеш Со... ні, Сорока вже була, і Сойка, і Сопілка (Трубка, через яку Легені перетворюються на Музику), і Сорок, і Совість. Будеш Со...веням!»

Звідкись, зусібіч: з нафти під землею, з капілярів, якими пісок ішов по деревині вільхи, з кісток — пролунало: «Не варт було чіпати — тепер дорослі не приймуть його». Старий, що називав себе гідом,

виступив з гущавини. Він узяв пташа, погладив і жбурнув у небо, де Совеня одразу ж стало Місяцем.

«Розкажи мені ще одну казку», — набридав чоловік. «Я й забув, що вже говорив», — відповідав той, що звав себе гідом. «Про хлопчика, який ходив вершинами персикових дюн; до нього примчав срібний кінь з рогом на чолі; ти розповідав, що малий застряг з конем у болоті, але витяг їх обох за власне волосся; потім хлопчик на килимі літав над містом, де зловтішно руйнували найпрекрасніші будівлі, де в печах спалювали людей, а жіночими попелястими косами набивали матраци... коли малий приземлився, до нього прийшов лис, і вони розмовляли про планети; ти говорив, що той хлопчик — я». Помовчавши, старий прорік: «З розмови твоєї народяться світи; будь обережним — вони з найтонших ворсинок вітру».

Перед ними, як феєрверки, спурхували невидимі в сизому повітрі жайворонки, розпускалися золоті лілії, ніби перед королями, на термітниках цілувалися мангусты. Потім відкрився солончак, що відбивав небо, а вдалині — конус із написом на корпусі. «Це «Схід-Зеро», пілотований космічний корабель. Хочу випробувати твоє відчуття тіла у просторі. Покажу тобі Землю, як насінину редьки на нігтеві, покажу тобі 88 площин, на які поділена сфера неба, Всесвіт Всесвіту тобі покажу». (Але як щодо дрібного, за нігтем, за межами атомів і їхніх частинок — нові світи, які кожним видихом людина створювала, а кожним вдихом руйнувала? Чи відкривався йому світ в інший бік?) «Он планета Земля, — говорив старий, коли вони вже летіли, віддаляючись від маленької блакитної плями. — Простягни долоню — і ти затулиш її».

...Що для деяких видів метеликів сімейства Психея ціле життя — то для людини кілька хвилин. Що для планети GU Psc b, газового

гіганта в сузір'ї Риб, один оберт навколо зірки — то для людини 2300 середніх земних життів. Але: що для людини хвилина відчаю — то п'ятдесятидення, що п'ятдесят днів спокою — то мить; час розривається, ніби рекламний плакат. ...Жінка цілувала його в чоло; після подорожі лице першого космонавта блищало, а шкіра пахла аміаком. Угорі, тисячу мільйонів кілометрів звідси, чоловіка знудило, коли дивився крізь ілюмінатор на кільця Сатурна, що крутилися, як обручі на дівочій талії. Після Стендаля, котрий умлів від краси Флоренції, цей стан назвали «флорентійським синдромом»: коли людина не витримує надміру прекрасного. Але що було там вгорі? До того треба скласти слово (або подивитися в словник котроїсь зі скандинавських мов — може, воно вже є).

«Чоловіче, твої нащадки самі зможуть побудувати літальні механізми, ще кращі. А я? Я буду милостинею, хлібом і вареною рибою; я матиму голову сокола; я буду Великим Вибухом; учора я був собакою, сьогодні я є королем, завтра я буду тобою; я навіть не буду! Сину, іди майструй і винаходь. Іди твори моральні імперативи й гідроконденсатори, атеїзм і газовані напої. Будь піщинкою в закинутій галактиці. Будь віссю, навколо якої крутяться інші матерії великої маси...»

Старий витяг прозору кульку, роздивився її на сонці й закинув назад у мішечок, а тоді попрямував у бік солончаку ховати тіло оброслого кристалами велетня, якого, на щастя, чоловік зранку не побачив. «Так само, — сказав той, що називав себе гідом, — твої нащадки будуть знищувати. Вони ховатимуть жертв глибоко під землею, ритимуть ями й засипатимуть убитих гашеним вапном. Але потоки виноситимуть кістки на поверхню. То будуть мої кістки... То будуть мої кістки, сину».

ВОНИ ХОТИЛИ ХОЧА Б ЩОСЬ ЗМІНИТИ (2002)

Дідок у замащеному іржею капелюсі сказав, що саме сьогодні закінчується одна епоха людства й приходить інша. Ріки не змінять хід і мертві не встануть з могил — він тільки прорік, що відбудеться переоцінка всіх цінностей. Потім оракул усміхнувся здоровенними, як боби, керамічними зубами й запропонував усьому вагону електрички придбати недорого філе амурського тигра. Від зупинки йти стільки, за скільки часу четверо людей викурюють пачку «Прилук». Захекані, ніби після третього кола бігу на фізрі, підлітки простували потрісканим асфальтом крізь ріденький ліс. Ще кілька хвилин тому, так і не поторгувавшись за тигрятину, Інна, її малий двоюрідний брат Льоня та друзі Артур і Олександра ледь утекли від контролерів: нарваного високого молодого мужика і вусатої жінки за сорок. Удалині свистіла передопівнічна електричка, обіцяючи після себе тишу аж до ранку й, звісно ж, брешучи: товарняки з антрацитом, деревом-кругляком і фосфатами ще не раз переїдуть ночі шолудивій хвіст.

Артур, кремезний дев'ятикласник, вже у п'ятнадцять був копією батька, призера чемпіонату Союзу з метання ядра, а тепер депутата облради. Підліток кинув схожу на лампочку спорожнілу коньячну пляшку в дуб віддалік. Цілісінька, вона глухо відлетіла на землю.

— Я б за такого кандидата в депутати не проголосувала, — пирснула Олександра, менш красива з двох дівчат.

— Це тато хоче, аби я був, як він. Мені б лиш — власну автомийку.

— Депутат може мати все, що хоче.

— Мені потрібна тільки автомийка.

Олександра ледь не наступила на їжака. Перелякане звіря тут-таки згорнулося серед старої, але не стертої дорожньої розмітки. А дівчина одразу ж припала до Артурових широких, як кабіна, грудей:

— Ой, налякалася!

Той сахнувся, зиркнувши, чи не бачила цього Інна, й нахилився взяти в руки колючий живий згорток. У рюкзаку цокнули пляшки: завтра уночі Інна, більш красива з двох дівчат, відлітала до Парижа, і ці проводи мусили бути такими, які не забувають ніколи.

— Хочу його краще розгледіти, — пхинькнула Олександра.

— Щоб розкрився, треба води на нього, — мовив Артур, скидаючи рюкзак. Він вийняв звідти банку з маринованими помідорами й заправив один собі в рота. — Так лисиці роблять: дзюрять на їжака — він захиляється й мусить розгорнутися.

— Ну то знімай штани, — обернулася до них Інна, яка йшла попереду. — Хочу бачити мордочку цього малюка.

Артур, спалахнувши, забив обличчя в шкірянку. Потім, пальцями притримуючи помідори з бадиллям кропу, тоненькою цівочкою злив розсіл на їжака.

...Олександра, Інна й Льоня стояли біля воріт під високою бетонною аркою з незрозумілим написом. Розібрати можна було тільки букви А й П, і то — не до кінця зрозуміло: П чи все ж Н. Артур, розвідавши ситуацію, помахав з даліни:

— Ідіть сюди. Сторож бухий спить.

— А пси?

— З'їли м'ясо з маминим снодійним і одразу відкинулися.

— Відкинулися?!

— Та заснули, дрихнуть. Не здохли типу.

— А скільки там псів? — все ще не довіряла Олександра.

— Дві дворняги, вагітні, як перетягнені ниткою балики. Перша — як коргі, друга — як ти.

— Дурак!

— У наших сусідів був дуже товстий коргі, — казав Льоня. — Він одного разу знайшов біля будинку під абрикосою нору з виводком їжаченят, розрив сховище і всіх пожер.

— А голки?

— Їжачата не мають голок. Вони — як вареники.

— Досить вже про живі куточки, — бовкнула Інна. — Точно нікого більше тут нема?

— Тьотю Аню розраховали місяць тому. Тут уже півроку ніхто не лікується. Он глянь, — і він показав на перший будиночок серед лісу — двері й вікна були забиті фанерою.

— А від чого лікували?

— Та всяке. Тьотя Аня займалася апаратною фізіотерапією.

— Розумний дуже?

— Ну, вона типу сиділа за всякими апаратами, які спеціально били пацієнтів легким струмом і таке інше.

— Моя мама каже, що це не лікує, а викликає рак, — обізвалася Олександра.

— Твоя мама дура.

— Моя мама викладає тобі малювання. І, якби ти не була моєю подружкою, вона б не відправила нас двох на конкурс у Житомир.

— Усі знають, що найкраще в художній школі малюю я. І нафіга мені той Житомир? Я завтра відлітаю в Paris.

Запах раптово розквітлих матіол стояв у повітрі, як мужик з биткою. Інна, Олександра, Льоня й Артур прямували утоптанною псами й лисами стежкою замість робити гак через бетонні доріжки.

Нарешті вони підійшли до найбільшої будівлі, оточеної зусібіч дубами-бодігардами. Сама вона формою спереду скидалася на блок сигарет.

— Гляньте, які тут величезні вікна — досі не вибиті.

— Бо не було нас!

— Моя тьотя, коли забирала трудову книжку, забула здати ключі, — в'язкою брязнув Артур.

— А я сподівалася, що ми зробимо це ефектно, — протягла Інна.

Олександра приклала вказівний палець до губ — варто говорити тихіше. Артур безуспішно пхав ключ, але, певне, замок вже змінили.

— Доведеться бити вікно, — роззирнулась Інна.

— Не можна.

— Треба! — і вона вже тримала уламок бетону.

Артур перехопив її руку й стис так, що Інна випустила груду. Вона коротко реготнула.

А може, це ключ від інших дверей? Артур оббіг будівлю і за мить гукнув решту. Але попередив: обережно — тут усе заросло кропивою.

У найбільшому корпусі цього закритого порожнього санаторію ще нічого не розікрали — ні брунатних доріжок, ні меблів, ні навіть телевізора в холі. Правда, великий фікус під сходами на другий поверх печально по-тутанхамонівськи засох. Про нього геть забули, ніби про прив'язаного пса під час евакуації. Ліхтарик вихопив настінний годинник з нерухомими стрілками, а також крилаті роги лося, схожі на два велетенські дубові листки чи то на одного метелика-мутанта.

[Цю історію мусить перебити переказ фільму «Донні Дарко», а також оповідання «Руйнівники», згаданого у стрічці. Сновиді Донні примарюється велетенський демон-кріль Френк, котрий повідомляє підліткові про близький кінець світу. Одного дня хтось забиває сокиру в мерзенну скульптуру пса на території школи, а також затоплює будівлю. (Так, це робить Донні). І такий спосіб руйнування збігається зі способом знищення приміщення, описаним в «Руйнівниках» Ґрема Ґріна. В оповіданні — кілька хлопчиків у повоєнному Лондоні вирішують зруйнувати помешкання одного старигана. Настає день, коли власника довго не буде вдома. Хлопці вриваються в будинок і все руйнують: віддирають плінтуси, паркет, розбирають гвинтові сходи, розбивають посуд і перевертають меблі. Коли в матраці руйнівники знаходять гроші, то спалюють, бо вони — не грабіжники. Власне, у фільмі вчителька запитує Донні Дарко, чому ці хлопці, на його думку, не забрали грошей собі. Той відповідає, що це така іронія: руйнування є формою творення, діти хотіли подивитися, що буде після цього руйнування, вони хотіли хоча б щось змінити. Герою не встигають поставити уточнювальне запитання, адже в клас заходить новенька. ...І тут несподівано в оповідання повертається власник будинку. Хлопці замикають його в туалеті, що на дворі. Вони дають старому ковдру, пригощають булочками з маслом і сосисками в тісті. Удосвіта на зупинці, біля якої був дім, водій вантажівки заводить машину. Однак щось заважає йому рушити. Він виходить з кабіни й бачить, що до машини прив'язано канат, а на місці будинку — гора сміття. Водій визволяє власника дому з туалету. Старий кричить: «Мій будинок! Де мій будинок?!» А водій регоче, він не має нічого проти старого, однак просить погодитися, що це дуже смішно].

...Дерев'яні ніжки кісткопроникно заскрипіли на мармуровій підлозі. Артур з розгону вистрибнув на диван перед столиком з пультом і грудневою телепрограмою. Диван перевернувся, як аркуш журналу.

— Як алкаш із парканчика, — реготала Олександра.

Малий Льоня першим вибіг на другий поверх й по-кажанячи завис на перилах. До нього рушили всі решта. Довгий коридор із зачиненими кімнатами розгалужувався у два боки від холу на другому поверсі. Артур легко витиснув двері до кімнати з двома акуратно заправленими ліжками, парою стільчиків, столиком, шафою і виходом на балкон. Він витискав двері за дверима, ніби пухирці на плівці з бульбашками. Інна літала за ним, зазірала в кожную кімнату, але не заходила. Потім вона повернулася до першої й зняла зі стіни пейзаж у дорогій рамці:

— Несмак! Як картини Олександриної мами.

Інна постелила в холі покривало, зняте з одного з ліжок, щоб складати туди картини, які виносила з кожної кімнати. Кремові півонії, фіолетова Фудзіяма, схожі на батони кипариси, хтива русалка...

У кімнаті, прикрашеній картиною з грайливими котиками, Льоня вибрався на ліжко з пружинним матрацом і зібрався стрибати. Зайшла Олександра й прикрила двері. Десь далеко чувся сміх Інни.

— Що, малий, як тобі проводи сестри?

— Нормально.

— І її стара дозволила взяти тебе сюди?

— Тьотю Віру ніхто не питав.

— А твоя мамка?

— Моя мама в Лисичанську. Вона приїде аж післязавтра.

— Ти що, мамин синок?

— Чого це?

— Ну — мамка за тобою приїде.

— Мені 12 років — заборонено самому їхати в громадському транспорті.

— А виглядаєш ти старшим.

Льоня зістрибнув з ліжка й випростався. Під шкірою на щоках і шиї наче ворухнулася газована вода. Олександра сіла на зіжмакане простирадло й покликала малого до себе.

— Хочеш, покажу груди?

— Свої?

— Ні, твої.

— Не знаю...

— Не знаю... Що за «не знаю»? Тоді я покажу їх Артурові.

— Ти не можеш йому показувати, бо він хлопець моєї сестри. Не боїшся, що я усе розкажу Інні?

— Вона тобі не повірить.

— А якщо повірить?

— Вона ж все одно завтра летить. Я заберу Артура собі — як спадщину.

У кімнату зазирнув Артур і покликав їх на перший поверх. Він закинув вузли з картинами на плечі й, ніби святий Миколай, пішов наниз у праве крило будинку до спущеного басейну. Діти зносили туди стільчики з різних кімнат, Артур розламував рами. Він розклав у басейні багаття, яке спочатку не хотіло розгорятися, однак Інна вкинула туди шматок полотна з олійними фарбами — і ватра затріщала й зашипіла. Так само гарно горів поролоновий наповнювач з-під оббивки крісел. Дим смердів меблевими лаками, піднімався під високу стелю басейну.

— Олександро, наткніть на шомполи шашлик, коли утвориться вугілля. А я з Артуром піду в розвідку, — сказала Інна.

— Ми ж усе знаємо тут, — протестувала Олександра, але її вже ніхто не слухав.

Льоня, який на хвилинку відійшов у роздягалку відлити, застав самотню Олександру.

— Що ж, показуй, що ти хотіла там у кімнаті показати.

— Що показати?

— Ну ці... свої ці...

— Шмарклі витри спочатку. І ще стільчиків і картин принеси.

Інна й Артур з криком бігли коридором, тримаючись за руки. Якби не килими, їхнє тупання чулося б у кожній із розгромлених кімнат.

Розкрутивши одне з металевих ліжок, вони зробили собі дві палиці-битки. У протилежному від басейну крилі був ряд кімнаток із ванними. Резервуари, як лебеді, — величезні, з трубками — сиділи в темних курниках. Інна крутнула кран, однак вода не текла. Побачивши стільки ванн, вона не могла чекати ні секунди. Стіни, закладені плиточкою, як зуби того чоловіка з м'ясом тигра, так і напрошувалися бути знищеними. Стіни кричали: нищіть нас, деріть, убивайте — але від цього в Інни слабла рука. Стіни просили: помилуйте, даруйте нам життя — і від цього Іннина рука тверднула. Інна біла ванни, так біла, що дуже швидко довелося заголити живіт і втертися футболкою. Проте труба залишала лише подряпини й некритичні ум'ятини. Середина Інни і вияв цієї середини назовні — не збігалися. Інна товкла стіни, однак плитка не хотіла відбиватися. Хіба що керамічні умивальники музично розтріскувалися. Тисячі скалок падали на землю, хаотично розліталися або утворювали купку, ніби домашній сир, що прориває пакет й падає на підлогу ринку. Інна руйнувала, знищувала.

Чому вона це робила? А чому ти, йдучи полем, відриваєш квітам голови?

Коли дівчина по черзі заходила у кожна з двадцяти кімнаток і гамселила по умивальнику, Артур намагався підважити труби й вирвати їх. Він розгойдував металеві сплетіння, роз'ятрював виходи зі стін. Одна з них не витримала, штукатурка обсипалася разом з плиточкою.

— Швидше, швидше виривай. У нас ще купа роботи.

Вона це заняття називала роботою з такою ж інтонацією, як коли йдуть, то називають це ходінням, коли п'ють, то називають це питтям, і коли сплять, то називають це сном.

Після завершення «роботи» тут унизу вони пішли в одну з найближчих до виходу кімнат — кабінету директора санаторію. На столі лежала статуетка трьох мавп, в однієї з яких руки затикали рот, в іншій — вуха, у третьої — очі. У буддистській філософії ці примати символізують таке: якщо ти не бачиш, не чуєш зла і нічого про нього не говориш, то ти від зла захищений. Однак тут це не означало нічого, крім як бути розтрощеним на кілька глиняних скалок. Дух нищення казав: ніяких дискусій, ніяких відповідей, я не збираюся нічого заперечувати, я навіть не збираюся щось стверджувати!

— Бачу саме таких мавп удруге в житті. Уперше це було в музеї Максима Рильського, коли у Києві жила. Нас зі школи туди водили.

— Я б дуже хотів розгромити наш природничий музей у міській ратуші. Уявляєш — взяти ріг мамонта й розбити ним усі стенди!

— Пам'ятаєш ті лосячі роги в холі? Ними легко розтрощується скло, — Інна сіла в шкіряне крісло. — Глянь. Власники санаторію навіть грамоти зі стін не зняли, — Інна показала на ряд папірчиків із зображеннями герба, калини, квітів.

— Сподіваються сюди вернутися, відродити тут все, апаратну фізіотерапію...

— Шкода, що ми не маємо чим цей санаторій знищити до тла. Віддала б свою цноту, щоб побачити їхню реакцію на те, що ми тут сьогодні наробимо.

— Віддай її мені. Я встановлю на деревах приховані камери.

— Але спочатку розбиймо лосячими рогами те величезне вхідне скло.

— Скло не можна, бо нас почують.

— Боже, навіть якщо ти встановиш камери, я ніколи не дозволю тобі торкатися мене.

— Хай буде, розбиймо скло.

І він обійняв Інну.

— От станеш ти у Франції супермоделлю...

— Будеш тут за мною сумувати?

— А ти забереш мене в Париж після того, як закінчу 11 клас?

— На тебе ж батько тут плани має — зробить тебе депутатом!

— Тоді стану французьким депутатом!

У двері впхалася Олександра:

— Шашлик готовий.

— Ми мусимо спалити цей санаторій, — сказала Інна. — Якщо ми не завершимо цю справу, то нічого не рахується! Кролик Френк би не схвалив.

Інна вийшла в коридор і попрямувала до рецепції. Там підсунула столик з пультом до стіни, стала на нього й зняла лосячі роги.

Артур стояв і не міг вирішити, зупиняти її чи ні. Інна пішла в кінець коридору — аж до кімнат для водних процедур. Вона набрала швидкість і з криками побігла в бік величезного, як килим, скла:

— Я! Знищу! Цей! Санаторій! Я! Знищу! Це! Минуле! До! Тла!

Надворі розчинилася брама, і дві машини заїхали на територію. Вони зупинилися просто перед склом, ніби на екрані в кінотеатрі.

У кадрі — двоє чоловіків закурюють біля машин. Далі — з обох салонів синхронно висовуються довгі обтягнуті панчолами пари ніг. Вилазять дві дівчини в схожих рожевих курточках. Один з чоловіків ляскає одну з дівчат трохи вище низу її міні-спідниці.

Глядачі починають виходити з залу... Олександра вже на задніх дверях. Артур пробує перегородити дорогу Інні, але відступає перед загрозою бути пронизаним рогами...

Просто перед чужинцями градом сиплеться скло... Лосячі роги випадають з рук, як букет великих квітів... Інну заціплює, з долоні тече кров... Артур хапає її й тягне на задні двері...

І вже зафільмованими стають випадкові глядачі, а два актори, два бритоголові амбали, різко наказують дівчатам повернутися у машини й заблокуватися. Самі ж залазять у цей новий екран.

— Малий! Треба забрати малого! — закричала Олександра, не відчуваючи, як зарослі старої кропиви обпікають її руки й ноги.

Однак, коли перша лисина вилізла з будинку, Інна помчала за однокласниками.

Вони бігли санаторійною зоною, минаючи маленькі двоповерхові будиночки, такі затишні, оббиті дошками, ніби ящики з апельсинами. У порожніх нерозбитих вікнах застигало місячне світло, ніби помаранчеве желе. Скло на других поверхах відсвічувало місяць, як світло сонця між густого гілля.

Ніхто нікого не чекав. Інна бігла у бік шуму, який залишали Артурове та Олександрине дихання. Вони проривалися через високу траву, наступали на гілки, перестрибували бровку. Підлітки хекали так голосно, що сови, зайці, кажани втікали від їхньої траєкторії руху в два боки, ніби волосся відносно проділу. Хрущі билися Інні об лице, вона випльовувала їх разом із загуслою слиною.

Попереду розгорнулося озеро, покрите бульбашками, ніби Місяць — кратерами. Коли Артур вибіг на берег, все ніби підірвалося — страшений галас накрив спокійний нічний пейзаж. То сполохалися дикі качки, що цього року перебравися з протилежного берега і привчилися спати тут, на місці колись залюдненого пляжу.

Качки злітали, спурхували, підстрибували, вони летіли й сідали на воду далеко-далеко.

— Застрибуйте в човен, швидко! — кричав Артур.

Хлопець, стоячи у воді, відштовхнув дівчат від берега і збирався залізати сам. Проте бритоголові вже були тут. Один з них схопив Артура за шкіряну куртку і потягнув на берег. Інший вчепився в човен. Інна підняла весло, щоб ударити мужика, однак порізана склом і пожалена кропивою рука не слухалася. Бритоголовий зловив човен за борт й, чалапаючи осокою, потяг до берега. Однак з очерету вибіг Льоня, застрибнув у човен, вдарив веслом мужика. Малий, відштовхнувшись тим же веслом від дна, виграв кілька метрів. І вони поплили.

Одним справа гріб Льоня, а зліва Олександра. Бритоголові били Артура, копали його гостроносими лакованими туфлями, а руками розмахували, тримаючи баланс. Інна кричала:

— Він син депутата! Він син депутата!

Її голос відбивало від води, як камінь-жабку:

— Син-син-син-син-син-син-син.

Вони відчалювали все далі й далі від берега, щоб переправитися туди, де їх ніхто не дістане. Бритоголові потягли Артура в ліс.

Інна розгублено втуплюється в ніс човна. Думки розбігаються, як краплі ртуті з розбитого термометра. Угорі сяють щасливі й нещасливі зірки — не тому, що хочуть комусь щось насвітити, а тому, що не світити не можуть. Унизу відсвічує брудна байдужа вода, з якої час від часу вистрибують риби, як маленькі дельфіни.

І в момент, коли дно човна гупає об інший берег, Інна розуміє: її поза й погляд, її ледь примружене ліве око — збоку нагадують юну Клаудію Шиффер на обкладинці журналу «L'Officiel» за серпень 1989-го (через дванадцять років після виходу цей глянець випадково потрапив їй на очі в купі мотлоху на задвірках Івано-Франківська і став іконою). І вона розуміє: попереду — все, позаду — нічого.

ПАСКУДНЕ СВІТЛО (1839)

У першому поселенні на захід від гори Остричі над ранок скисло все молоко. У церкві на іконі Трирукої Богоматері з'явилися пахучі слейні патьоки. У домі війта зі стіни зірвався недавно доставлений з Коломиї портрет імператора Фердинанда I. Люди прокинулися в тяжкому тягучому похмільлі — навіть ті, хто не пробував узагалі нічого хмільного у своєму віддаленому від парші цивілізації житті.

Пив, звісно, Юра Палійчук, котрий вживає щодня й має від того синій, як камінна голубінка, ніс. Він ще й досі не прокинувся — спить у коров'ячому гної й рудих заростях щапи за двадцять сажнів від власної хати. Пила й Василюха Кутащук на самотині — потім виходить зеленава розпухла морда в люди і каже, що то її зурочила щоразу інша сусідка. Пив з гостями й Василь Ілюк, який після шести дочок вчора нарешті хрестив сина. Пили вчора ті, які три весняні потоки можуть випити, і їм нічого не буде. Пило багато, може, навіть більше, ніж не пило. Але скроні боліли в усіх. Їх тисло то як горіх в зубах перед розколенням, то як бринзу, набивану в бербениці макогоном, то як миску, в яку крізь сито падає мука — поступово легко навантажує, ще більше, більше, ще — аж поки не поїде голова, як у дурного Антося.

Матвіїха Григоращучка вже помилася у відварі коріння оделену — не допомгло. Іваниха Бойчучка на чоло приклала кріп і обмотала мокрою ганчіркою — біль не пройшов. Прокіп Рибарук, його жінка, батько, мати, дід і вісімнадцятеро дітей випили вивару з крокішу, але це не визволило їх. Навпаки, в усіх покрутило животи — і вони так бігали в ліс, що вже не встидалися під один кущ присідати. Навіть

отець Петро, який прочитав окрему молитву на зцілення тіла, а також молитву від головного болю Івану Предтечі, не мав допомоги від заступників. Він розпростерся на ложі, йойкав і, мов хрестики й монети на згاردі, перебирав імена тутешніх, чий гріх міг до цього призвести.

І люди глянули на верхи, які завжди все кажуть: над горою Остричею небо зробилося злим. По-гнилому зяло те непорозуміння, яким стало сонце, — раною із запеченою сукровицею по боках і струпом посередині. А трохи нижче — червона крапка; вона блимала, блимала, блимала. Сяйво проймало доценту м'яке людське тіло, як дріт, що євреї для силець на дичину продають. Воно проходило наскрізь, на виході примотувало камінець, а потім по-катівськи тягло назад, збільшуючи поранення.

— От і кінець цього світу, — мовив старий Яким Шугай, котрий спустився до хати внуків і невістки, щоб сповістити про апокаліпсис.

Не чекаючи їхнього недовірливого відголосу, одразу піднявся на горб до хати, щоб готуватися до відходу. Заніс у хороми купу букових дров, виклав у піч увесь продимлений чорний посуд, заповнив його водою. Потім повитягував зі скрині нові штани, білу розшиту сорочку, розцяцькований богемським бісером, парчею й лелітками кептар. Дід виніс це надвір, щоб витрусити всяку міль і горголицю, порох, землю й сморід.

Обтріпавши збирю й облаявши трьох малих негарних метеликів, що полишили у вовні лялечки, Яким ще раз глянув на небо й буркнув невдоволено під ніс. До свого похорону він почав готуватися ще тоді, коли вперше відчув тертя в кістках. Старий і труну сам вистругав — добротну, і хрестик для кришки йому на замовлення вирізьбили — штукарський, і все інше. Та тільки досі він не купив павичеве перо,

аби заткнути в кресаню, у якій його ховатимуть. Треба бути гарним в останній раз. На зустріч зі Всевишнім треба добре штрафуватися, аби той не сказав, що ти не ґазда, а якесь пусте дрантя. Дід Яким, стискаючи нижню губу, глянув уперед на ліс, аби ще раз порівняти його красу з пером птаха, а також обуритися червоній точці над Остричею — «Ну що ти блимаєш!». І тут старий роззявив беззубого рота, ніби піч розкрив:

— Дивіться, — гукнув дітям, які спостерігали за ним віддалік. — Дивіться! — малі боялися підійти, навіть роздумували, чи не заплакати, щоб дід не дурів. — Дивіться! — чоловік показав у долину, де з лісу вишмигнула ціла зграя зайців.

І Шугай, пирснувши слиною й утерши кілька крапель з губи вишиваним рукавом, зареготав. Червона точка в той момент блимнула найяскравіше — блимнула, ніби гаркнула.

Звірята мчали так швидко, що все на землі піднялося — комарі з жуками й гусінню, мохи, травинки, ягоди, суха хвоя, камінці. Усі окремі предмети й переплетення стали курявою. Зайці пробігли трохи вгору, до місця, де завжди росли нечервиві кам'яні білі гриби й арніка. Потім звернули в бік потоку. Вони перестрибували воду, ніби крихітні сатанинські лані, і бігли угору, долаючи майже неймовірний до підйому кам'янистий схил. У них неодмінно мусили бути невеличкі вуздечки, щоб тягти карету зі своїм проклятим владарем. Зовсім причумлені, не вибирали легший підйом неподалік, а перлися в це стрімке каміння. Деякі з них скочувалися вниз, як великодні паски. Якщо не калічилися — бігли далі, намагалися перемогти схил. Потім зайці зникли за горою.

Внизу на камінні, між якого текла легка, майже повітряна вода, лежало кілька покалічених звірів, що не взяли цю висоту. Ті, які не

ламали карків, ще пробували вибратися з потоку. Вони борсалися, божеволіли від знерухомлення, захлиналися. Юшка з ран зіплювала шерсть, частково розчинялася в потоці.

— Підіть, діти, зайців назбирайте — на грушевих дровах закопtimo, — казала Федиха, вириваючи чистотіл, що проріс просто біля порогу.

— Вони труйні! — сичав дід на невістку. — Труй-ні, як молочко саламандри, як корінь аконіту! Прощу тебе, золота: сама можеш їсти, щоб аж з горла стирчало, але не давай дітям.

— Так все одно ж кінець світу! Чи вже ні? Ану швидко, малі, ідіть робіть те, що я сказала!

— Мамо, може не треба?

— Треба. Все одно їх мус зарити — потім почнуть гнити й усю воду перепаскудять. Викопайте яму вище від потоку й похороніть.

— Солодка моя! Хіба ти не розумієш, це — кінець світу!

— Кінець світу буває лише у тих, хто не хоче працювати.

Однак Федиха так зневажливо говорила лиш для того, щоб позлити свекра. Її сьогодні знов заболів сечовий міхур. Так нило всього кілька разів за все життя. Уперше — перед Відорщім, коли втопився Федьо. Удруге — після Преображенія, як синів забрали до війська. Потім — перед Дмитрієм, коли згорів оборіг із сіном. Того разу довелося продати половину овець, аби мати чим інших взимку прогодувати. І, до всього, їй снилися гриби — купи-купенні грибів!

Та родина Шугаїв і сьогодні жила звичайним днем — їла, що завжди їсть, працювала, як завжди працює. Просте життя сповнене щоденних кінців світу — то голод, то хвороба, то омерзіння таке, що краще би смерть.

Ричали непогодовані вчасно свині, корови проломили загорожу й утекли на чужу присадибу, блеїли неподоєні вівці — роботи вистачало. Тому, не зважаючи на головний біль, родина метушилася, маючи різні обов'язки. Матір же, виказавши розпорядження найстаршим дітям, тепер сиділа посеред хати на горщику з товченою необбираною вареною картоплею, заглушуючи біль сечового міхура. Сизуватий димок піднімався уверх хмаркою, ніби вилучаючи людину з цього світу для переміщення в інший. Маревом ставала зелена спідниця, сірувата сорочка з бідним узором, чорна хустина, ніс — він здався би дуже великим, якби не підпухле кругле обличчя. Федиха важко голосно дихала, рухаючи ребрами так, що повітря аж шурхотіло разом з кількома сторінками газети «Wiener Zeitung», приклеєними до стіни. Тепло розігріло все тіло. Голова почервоніла, наче свиняча легеня.

На сволюку неподалік від Федихи сиділа рись. Під нею на гачку висів пучок сушеного бадилля. Тварина позіхала й ліниво спостерігала за вилітанням іскорок з печі, де тріскотіли дрова. Раптом в'язка зілля — звіробою й деревію — погойднулася від вітру, що його запустила дитина, яка зайшла в дім. Федиха ж розвернулася до ватри, аби підкинути дров. Вона піднесла голову і, нарешті помітивши рись, схопилася:

— А щоб у твої кістки юди з чортами музику дули! Виженіть kota з хати! Скільки разів казала, щоб ви не запускали в хороми цю нехар?!

— Чим вона тобі заважає?! — почулося знадвору.

— Я сказала!

— І взагалі — це не кіт!

— Вона полізе зараз на молока й сметани, попсує все — хто це потім буде їсти? Ще раз кажу вам...

— Агата ніколи не бере сама.

— Назвав її, ніби то не кішка драна, а торт у віденському ресторані. Ану геть, супостатська дичино! — не слухаючи доводів і далі сидючи на горщику, кричала матір, махаючи на звірину буковим сучком, який перед цим мала намір кинути у вогонь.

Але рись спокійнісінько куняла, ледь посмикуючи китицями на вухах.

— Почекай, ще вигріюся трохи... А коли встану, то, клянуся майбутньою могилою, кочергою тебе цокну! Потім шкіру висушу й під поріг кину, щоб ноги від кізків витирати, — погрозила ще раз Федиха і кинула буковим сучком у бік тварини, проте попала у в'язку трав.

Рись схопилася на ноги й зашипіла. Вона зістрибнула на землю й поважно, не рухаючи головою, ніби несучи вазу, пішла до дверей. Біля виходу розвернула голову й подивилася зневажливо на жінку, яка відволіклася, аби помацати, чи картопля в горщику ще достатньо гаряча. Надворі Агату чекав Лесьо, вже дорослий, але ще не одружений син Федихи.

— Моя радосте, ходи сюди. Образили тебе? Ну давай сюди...

— Ну-ну, ця маленька колись тобі очі видере, — озивалася з хати мама.

— Сплюньте! Бо ще накаркаєте!

— Та сплюнула, сплюнула. О — тьху!

— І по дереву постукайте.

— Уже постукала.

— Ви не постукали, а лиш так сказали! Постукайте по дошці.

— Та постукала я! По стільчику постукала.

— Рисі не нападають на людей.

— Чого це?

— Бо вони не дурні.

— Вони — ні. А про тебе так не скажеш.

— Ви ще так поговоріть — і я самовільно піду до імператорського війська!

— Ох ти ж мале дрантя! Рот помий після таких слів! Та я досі пам'ятаю, як от з цього порога забирали твоїх братів: Степанка, Ярчика, Дмитрика, Лук'янка! Уже три роки пройшло, як їх нема! І після цього тебе можна називати розумним?

Учора вдосвіта, як сто разів до цього, Лесьо вистрибнув на коня, Агата так само набрала розгін і вискочила, всівшись перед хлопцем — і звір з людиною помчали. Вони заїхали в ліс, пройшли під чотирьохсотлітніми смереками. Зрештою підійшли до ріки, яка перебила цю безкінечність стовбурів дуже нерівною лінією. Кінь заліз у дзвінку воду — і Агата, в очікуванні, напружила передні лапи. Кінь пішов убрид, цокаючи підковами об підводне каміння. Просто посеред ріки рись застрибнула у воду, за мить випірнула, вибралася на близьку скелю, що стирчала над потоком, і вилізла назад на коня уже з головою, завдовжки з руку до ліктя. І так кілька разів. (Удома Лесьо солив рибу в бочках і продавав євреям). Риба борсалася в зубах, але не могла вирватися. Лесьо, не злізаючи з коня, тримав рибу за хвіст і глушив її об найближчу скелю, скидав у мішок.

Раптом Агата стрибнула в ріку й, ніби свинцева куля, зникла. Головатиця потягла її вниз за течією — на водоспад з широкими й грубими порогами. Тут бувають риби завдовжки з лисицю, сильні й мстиві.

По всім полотні ріки де-не-де виступали велетенські заокруглені скелі — голови тих велетнів, які жили тут до людей. Колись їх Бог

скликав на гору Остричу, а потім повідрізав голови, які скотилися просто сюди.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ